ULUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE RESEARCHES
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ, ЛИТЕРАТУРОВЕЛЧЕСКИХ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕЛОВАНИЙ

Cilt: 3, Sayı: 1, 2020
Vol: 3, Issue: 1, 2020
Sayfa – Page: 84-102
E-ISSN: 2667-4262

ET-TÂHİR VATTÂR'IN "EZ-ZİLZÂL" ROMANINDA METİNLERARASILIK UNSURU OLARAK KUR'ÂN AYETLERİ

THE VERSES OF THE QUR'AN AS A COMPONENT OF INTERTUEXTUALITY IN AL-TAHER WATTAR'S "AL-ZILZAL" NOVEL

Kamil KARASU*

MAKALE BİLGİSİ

Geliş: *21.04.2020*

Kabul: *10.06.2020*

Anahtar Kelimeler:
et-Tâhir Vattâr,
ez-Zilzâl,
Metinlerarasılık,
Tarım Reformu,
Cezayir Romanı.

Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışma, et-Tâhir Vattâr'ın *ez-Zilzâl* (Deprem) romanında bir kurgu ve biçem aracı olarak kullandığı metinlerarasılık kuramı üzerinde durmaktadır. Vattâr, eserinde sosyalist bir sistem kurmak amacıyla yürürlüğe konulan tarım reformu yasasıyla topraklarının kamulaştırılmasına engel olmak isteyen bir feodali odağına alır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, topraklarını millileştirmekten kurtarmaya çalışan ve kendi amaçları doğrultusunda İslam dinini bir araç haline getiren feodal kimliklerin bu yönünü vurgulamak için başvurulan metinlerarasılık kuramının bir edebi esere nasıl uygulandığını ve eserin içeriğine ne kattığını incelemektir. Dolayısıyla, romanın ana kahramanının ağzından aktarılan Kur'ân ayetleri, metinlerarasılık kuramının örneklemi olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, öncelikle hem dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik atmosferini ortaya koymak hem de *ez-Zilzâl* romanının yazımına sevk eden şartları anlamlandırmak için tarihsel arka plan verilmektedir. Daha sonra çalışmaya konu olan *ez-Zilzâl* romanının genel bilgileri, özeti ve yazarın hayatı sunulmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmında ise ilk önce metinlerarasılık kuramının ortaya çıkışı, gelişimi ve kullanılma biçimleri, ardından da metin analizi yöntemi ile Kur'an ayetlerinin romanda yer verilme biçimleri örnekleriyle incelenmektedir. Çalışmanın sonunda, Vattâr'ın romanında vermek istediği mesajı daha etkili hale getirmek için, romanının temasıyla benzer içerikte olan Kur'an ayetlerini kullandığı veya bunları kendi cümlelerine dönüştürdüğü görülmüştür.

ARTICLE INFO

Received: *04.21.2020*

Accepted: *06.10.2020*

Keywords:
al-Taher Wattar,
al-Zilzal,
Intertextuality,
Agrarian Reform,
Algerian Novel

Research Article

ABSTRACT

This study focuses on the theory of intertextuality which is used as a tool of fiction and style in al-Taher Wattar's al-Zilzal (The Earthquake) novel. In his work, Vattar focuses on a feudalist who wants to prevent the expropriation of his lands with the law of agricultural reform enacted to establish a socialist system. In this context, the aim of the study is to examine how the intertextuality theory applied to a literary work and what it adds to the content of the work, to emphasize this aspect of feudal identities that try to save their land from nationalization and to make Islam a tool for their own purposes. Therefore, the verses of Qur'an transmitted from the mouth of the novel's main hero, are considered as examples of intertextuality theory. In the study, firstly, historical background is given to reveal the political, social and economic atmosphere of the period and to make sense of the conditions that refer to the writing of al-Zilzal. Then, general information, summary and life of the author of al-Zilzal are presented. In practice of the study, first of all, the emergence of intertextuality theory, its development and usage patterns, and then the analysis of the verses of Qur'an by text analysis method are examined. At the end of the study, it has been seen that to make more effective the message which Wattar wanted to give in his novel he has used the verses of the Quran which are the similar content with the theme of his novel or converted them into his own sentences.

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Mütercim-Tercümanlık (Arapça) Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, E-mail: kkarasu@ybu.edu.tr.
ORCID https://orcid.org/0000-0002-0257-2825.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz (APA):
Karasu, Kamil (2020). "et-Tâhir Vattâr'ın "ez-Zilzâl" Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur'ân Ayetleri". *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 3 (1): 84-102. DOI: http://dx.doi.org/10.37999/udekad.724287.

Extended Abstract

This study focuses on the theory of intertextuality which is used as a tool of fiction in al-Taher Wattar's *al-Zilzal* (The Earthquake) novel. In Algeria, a number of reforms were carried out to ensure the order in the newly independent state after the independence. The agrarian reform was one of the most significant aspect of this policy. Even though many private lands were expropriated with this reform, some feudal groups, opposed and resisted the enactment of expropriation law. These landowners, who presented themselves as either Islamic or religious sought to legitimize their stance against the agricultural reform either by showing evidence from the Quran or by using different religious discourses and reasons. al-Taher Wattar, one of the leading socialist realistic writers of Algeria, discussed this issue in his famous novel al-Zilzal.

In 1971, the government of Houari Boumediene introduced the Agricultural Revolution Law. The revolution aimed to build a thousand socialist villages in Algeria, revive agricultural activities in the countryside and raise awareness among the farmers. Wattar pictures his main protagonist Bulervah, who is described as a feudal-looking in his novel, as a representative of the old order. Bulervah is a high school principal in the capital, Algiers, and has no children from his five marriages. For this reason, he goes from Algiers to Constantine in order not to lose his large lands in Constantine to the government by registering them on his relatives.

Wattar describes the social and economic situation in the city via the observations of the novel's main hero Bulervah. Author creates the discourses of his hero, who is representing a religious identity. In this context, religious expressions comes to the fore in his speech and interpretation as an expression of religiousness. Especially the verses of the Quran have an important place in this discourse. In this context, the verses of the Quran, conveyed by the main hero of the novel, are considered as examples of the theory of intertextuality. For this reason, the study focuses on why and how the author used intertextuality as a postmodernist theory in al-Zilzal. The concept of intertextuality, which was first mentioned in the article of *Word, Dialogue and Novel*, written in 1966 by Julia Kristeva, a student of Roland Barthes, later became a theory (Kristeva 1986: 35; Lesic-Tomas 2005). Intertextuality, "*in general, is the name given to the way of referring to all kinds of visual, verbal, literary and scientific texts that contribute to the emergence and meaning of the texts*" (Childs-Fowler 2006: 121). Wattar chooses the title of al-Zilzal in accordance with his novel's attempt to reveal the psychological collapse of a feudal, and develop its content in line with its theme and title.

He chooses the verses or verse sections that he cites from the earthquake themed surahs such as an-Nas, al-Haj, al-Ma'arij, al-Bakarah, al-Fil, Ibrahim and Nuh, which are in accordance with the content of his novel. For example, Bulervah feels as if an earthquake will happen at any times and recites the verse of the surah al-Haj about the earthquake: "*On the Day you see it every nursing mother will be distracted from that [child] she was nursing, and every pregnant woman will abort her pregnancy, and you will see the people [appearing] intoxicated while they are not intoxicated; but the punishment of Allah is severe*" (al-Haj 22/2). In another section, Bulervah draws an analogy between the crowd of people in the city of Constantine and the elephant army that came to destroy the Kaaba. In order to express this connotation, he recites the third and fourth verses of surah al-Fil: "*And He sent against them birds in flocks, Striking them with stones of hard clay*" (al-Fil 105/3-4). Thus, Wattar characterizes the example of a negative hero with a feudal identity as a member of the Islamic viewpoint so as to claim the righteousness of his socialist ideas and legitimize the agricultural revolution. Wattar attributes the collapse of the feudal system to religion, which is in stark contrast with the socialist ideology. Wattar wants to give a message through the theme of earthquake and he underscores the psychological collapse of the feudal character Bulervah who is a prototype with the verses that he chooses from the Quran.

In sum, this study argues that Wattar's work is suitable for the application of the theory of intertextuality. This study also shows that application of this theory to his work makes Wattar's message more effective and intelligible. As a result, it is asserted that Wattar successfully uses the Quranic verses that he cites as a means of expression where the structure and the content meet.

1. Giriş: Tarihsel Arka Plan

Kuzey Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olan Cezayir, Fenikelilerden Romalılara, Arap-İslam fetihlerinden Osmanlılara kadar pek çok köklü medeniyete ev sahipliği yapmış derin bir tarihe sahiptir. Çoğunlukla Araplardan ve Berberilerden oluşan halka azınlıklar eşlik eder. 1830 yılından 1962 yılına kadar Fransız sömürgesinin hâkimiyeti altında kalması Cezayir'in diline, kültürüne, siyasetine, ekonomisine ve toplum yapısına önemli etkilerde bulunmuştur. Bu durum özellikle dilde kendisini yoğun bir şekilde hissettirir. Öyle ki resmi dil Arapça olmasına karşın hem kurumlarda hem de halk arasında Fransızca oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Cezayir'i sömürge tahakkümünden kurtarma girişimi ilk olarak 1832 yılında bir Kâdiriyye murabıtı olan Muhyiddîn el-Hasanî'nin oğlu Emir Abdulkadir el-Cezâ'irî'nin ülkenin güney bölgelerindeki kabilelerden de aldığı destekle savunma vilayetleri kurarak bir cihadî direniş hareketi başlatmasıyla gerçekleşir. Fakat Emir Abdulkadir, Fransız ordusuna karşı direnç gösterememiş ve 1847 yılında yenilgiye uğramıştır (Stora 2001: 4-5). Bu tarihten itibaren Cezayirliler sömürge tahakkümünü kırmak için çok sayıda silahlı harekete girişse de başarılı olamadılar. Silahlı mücadeleyle çare bulamayacağını anlayan bazı âlimler, sömürgeciye karşı eğitim ve kültür faaliyetleriyle direnç gösterme yoluna gittiler.

Bu âlimlerden biri olan Abdulhamid bin Badîs (1889-1940), Cezayir gençliğini bu yönde canlandırmak için 1925 yılında "el-Muntakid" gazetesini çıkardı fakat aynı yıl yayınını durdurdu ve 12 Kasım 1925'te "eş-Şihâb" gazetesini çıkararak Cezayirlilerin sesi oldu (Hizmetli 1994: 72-73). Bu gazetelerin amacı Cezayir halkının Müslüman-Arap kimliğini ayakta tutmak ve nerdeyse yok olmaya yüz tutmuş Arap dilini yeniden canlandırmaktı. Gazetelerin yanı sıra Abdulhamid bin Badîs'in yaptığı önemli bir diğer iş 5 Mayıs 1931 yılında Müslüman Âlimler Birliği'ni kurmasıydı. Böylece Âlimler Birliği'nin 1932 ile 1950 yılları arasında *Bağımsız Okullar* vasıtasıyla yaptığı eğitim faaliyetleri ilerde pek çok Cezayirli siyasetçinin ve edebiyatçının yetişmesine imkân tanımıştır (el-İbrâhîmî 1997: II/20-23). Zira o dönem yalnızca sömürgecinin dili kullanılmaktaydı ve kendilerini öven yayınlara izin verilmekteydi (Şeref 1991: 40-41).

Cezayirliler bir yandan dilde ve kültürde millileşme çabalarını edebiyatla canlı tutmaya çalışırken bir yandan da ulusal bağımsızlık mücadelesine girdiler. 1 Kasım 1954'te başlatılan bağımsızlık savaşı yedi buçuk yılın sonunda zafere ulaştı ve 5 Temmuz 1962'de Cezayir bağımsızlığını kazandı. Bu savaş, ileride roman yazarları için zengin malzeme sunacak katliamları, acıları, zaferleri ve hayat hikâyelerini barındırıyordu.

Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte yeni devletin inşası için "*Eylül 1962'de Ulusal Kurucu Meclis için seçimler yapıldı. 25 Eylülde açılan Meclis, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bin Bella hükümet başkanı seçildi*" (Ataöv 1975: 160). 19 Haziran 1965'te Ahmed bin Bella'ya yaptığı askeri darbeyle yönetimi devralan Huvârî Bûmedyen, sosyalist esaslara dayalı bir devlet inşa etmek için kolları sıvadı. İlk iş olarak FLN dışındaki siyasi partiler kapatılırken Fransızlardan kalan pek çok kurum ve kuruluş millileştirildi (Çeliker 1979: 23; Hüseyin 1991: 177). Bûmedyen dönemine damgasını vuran faaliyetler

sanayi, tarım ve kültür reformları üçlüsü oldu. Bu reformlar arasında en önemlisi ülkenin hemen hemen her kesimine etki eden tarım reformu oldu.

Bûmedyen'in "*tarım reformu, 1000 sosyalist köyün inşasını, toprağın ıslahını ve yeniden dağıtımını öngörüyordu*" (Naylor 2015: 62). Bu bağlamda, çoğu Fransızlar döneminde elde ettikleri geniş topraklarla ayrıcalıklı bir sınıf oluşturan feodal kesim başta olmak üzere, özel mülkiyet sahiplerinin geniş toprakları millileştirilerek kolektif tarım sektörü sistemleştirilmeye çalışıldı (Maskan 2014: 145). Fakat bu girişim pek çok toprak sahibi feodalin direnç göstermesine ve devlet içerisindeki uzantıları aracılığıyla reformları engelleme çalışmalarına maruz kalmıştır. Bu toprak sahipleri arasında kendilerini İslami görüşten ya da dindar olarak sunan feodal kesim ise tarım reformuna karşı duruşlarına gerek Kur'an-ı Kerim'den deliller göstererek gerekse farklı dini söylem ve gerekçelerle meşruiyet kazandırmaya çalışıyordu.

Böyle bir siyasi ortamda modern Cezayir Arap romanının öncülerinden biri olarak kabul edilen et-Tâhir Vattâr, yetmişli yıllardan itibaren hem Cezayir edebiyatına hem de Arapça yazılan Cezayir romanına yön çizdi. Yazar, eserlerinde ele aldığı bağımsızlık savaşı, ideolojik ayrışma ve tarım reformu gibi temalarla Cezayir'in bağımsızlıktan sonraki yıllarda kat ettiği siyasi, sosyolojik, ekonomik ve kültürel aşamaları kendi üslubuyla dünyaya sundu.

2. et-Tâhir Vattâr (1936-2010)

Cezayir'in önde gelen hikâye ve roman yazarlarından biri olan et-Tâhir Vattâr, 15 Ağustos 1936'da Cezayir'de dünyaya geldi. Pek çok Cezayirli edebiyatçı gibi ilk öğrenimini Kusantîne'deki Abdulhamid bin Badîs enstitüsünde aldı. Daha sonra 1952-1956 yılları arasında Tunus'taki Zeytûne Üniversitesi'nde eğitimini sürdüren Vattâr aynı dönemde FLN'nin sivil kanadında yer alarak bağımsızlık savaşına destek verdi. Savaştan sonra Kusantîne'de ve başkent Cezayir'de bazı gazete ve edebi dergilerde hem eserlerini yayımladı hem de yöneticilik yaptı. Çoğu meslektaşı gibi bağımsızlık savaşı ve sömürge sonrası dönemin siyasi, sosyolojik ve kültürel meselelerini işleyen yazar çok sayıda roman ve kısa hikâye koleksiyonu kaleme almıştır. Bunlar arasında *Rummâne* (Rummâne 1972), *el-Lâz* (el-Lâz, 1974), *ez-Zilzâl* (Deprem, 1974), *'Urs Bağl* (Katır Düğünü, 1978), *el-Havvât ve'l-Kasr* (Balıkçı ve Saray, 1979), *el-'Işk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harrâşî* (Çatışma Zamanında Aşk ve Ölüm, 1979), *Tecribe fi'l-'Işk* (Aşk Tecrübesi, 1989), *eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz* (Mum ve Dehlizler, 1995) öne çıkan romanlarıdır (Naylor 2015: 521; Aoudjit 2017: 159).

3. *ez-Zilzâl* (Deprem, 1974)

et-Tâhir Vattâr'ın 1974 yılında yayımladığı *ez-Zilzâl* romanı bağımsızlığın ardından Huvârî Bûmedyen yönetiminde ortaya çıkan siyasi ve sosyolojik atmosferi gerçekçi bir şekilde ortaya koyan ilk Cezayir Arap romanlarındandır. Vattâr, eserinde Bûmedyen döneminde yürürlüğü konulan reformları sıkı sıkıya bağlı olduğu komünist ideoloji doğrultusunda desteklerken bu ideolojiyi pek çok eserinin ana odağı haline getirmiştir. Öyle ki yazarın en dikkat çekici romanlarından biri olan *ez-Zilzâl*'de de tarım devrimini öne çıkararak bir feodal şahsiyet olan eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh özelinde Cezayir'deki feodal burjuvazinin çöküşünü ortaya koyar. Vattâr'ın romanı şu şekilde özetlemek mümkündür:

"Romanın ana kahramanı eş-Şeyh Abdulmecîd Bûlervâh, yetmişli yılların başlarında başkent Cezayir'de bir lisenin müdürlüğünü yapan muhafazakâr bir şahsiyettir. Aslen Kusantîneli olan Bûlervâh, bağımsızlık savaşının başlamasıyla birlikte Tunus'a kaçar. Savaşın sona ermesiyle Cezayir'e dönerek başkente yerleşen Bûlervâh, altı yılı savaşta dokuz yılı da bağımsızlık sonrası olmak üzere yaklaşık on altı yıl köklerinin bağlı olduğu Kusantîne şehrinden uzak kalmış ve bütün akrabalarıyla irtibatı kesilmiştir. Böylesi bir ortamda, başkentte olmasının getirdiği avantajla hükümetin tarım devrimi yasası çıkarmaya hazırlandığını öğrenir. Beş evlilik yapmasına rağmen kısır olması sebebiyle çocuk sahibi olamayan Bûlervâh, sadece hasat zamanı kirasını aldığı, Kusantîne'de babasından ve dedesinden kalan geniş arazileri hükümete kaptırmamak için yola düşer. Dokuz saatlik yolculuğun ardından başkent Cezayir'den Kusantîne'ye ulaşan Bûlervâh, köprüler şehri olarak bilinen Kusantîne'deki yedi köprüden biri olan Bâbu'l-Kantara Köprüsü'nün girişine aracını park eder. Bir yandan şehri dolaşırken bir yandan da arazilerini adlarına kaydettirmek istediği ve uzun süredir görüşmediği akrabalarının izini aramaya başlar. Bûlervâh, karış karış şehri gezerken yedi köprünün her birinden de tek tek geçer. Aradan geçen uzun yıllarda gerek yapısal gerekse insanî bakımdan şehirde meydana gelen değişimleri eleştirel bir dille ifade eder. Bûlervâh, bu eleştirilerini dindar bir toprak sahibi ve eğitimci olarak dile getirirken sık sık Kur'ân ayetlerinden ve dini söylemlerden alıntılar yapar. Gördüğü insan manzaralarının ve çürümüşlüğün bir depreme sebep olacağı vehmine kapılarak bilincinde git gel yaşar. Bütün şehri dolaştıktan sonra geri döndüğü Bâbu'l-Kantara Köprüsü üzerinde, içine düştüğü psikolojik sarsıntının etkisiyle etrafını çocukların sardığını, köprünün bir deprem oluyormuşçasına sallandığını zanneder. Etrafına polisler ve insanlar toplanır, topraklarını vermeyeceğini söyleyerek elbiselerini köprüden aşağıya atmaya başlar. İntihar etmeden önce polisler gelip yakalar ve Bûlervâh'ı hastaneye götürürler" (Vattâr 2014).

4. Yöntem

Bu çalışmanın yöntemi, *ez-Zilzâl* romanının edebi bir eser olarak ortaya çıkışına etki eden dönemsel koşulları siyasi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik bakımdan değerlendirmeyi esas alan dıştan yaklaşım ile esere dönük olarak kurgulanma biçimini ve yapısını incelemeyi esas alan içten yaklaşıma dayanmaktadır. Bu bağlamda dıştan yaklaşımda toplum yaşamına betimleyici yönüyle ışık tutan sosyolojik yöntem ile toplumsal yapı içerisindeki ekonomik ve sınıfsal farklılık sebebiyle çatışan alt ve üst yapıyı ele alan Marksist yöntem kullanılmaktadır. Eserin içine dönük eleştiride ise Julia Kristeva ile Roland Barthes gibi yapısalcı ve post-yapısalcı kuramcıların temelini attığı metinlerarasılık yöntemi üzerine odaklanılmaktadır. Böylece, yazarın toplumcu gerçekçi bir tarzda inşa ettiği eserinde, içyapıda kullanılan metinlerarasılık araçlarının dış gerçekliği yansıtma ve eserin sanat yönüne katkıda bulunma boyutu değerlendirilmektedir.

5. Metinlerarasılık

Metinlerarasılık, "*Genel itibarıyla, metinlerin bir şekilde ortaya çıkmalarına ve anlamlarına katkıda bulunan görsel, sözel, edebi, bilimsel her türlü metinlere atıfta bulunma*

biçimine verilen isim" (Childs-Fowler 2006: 121) olarak tanımlanmaktadır. Aytaç (2009: 209) ise bu kavramı "*Her metin bir alıntılar mozayiği üzerine kuruludur, her metin, bir başka metnin sindirilmesi (Absorption) ve dönüşümü'dür (Transformation)*" diyerek tarif etmektedir. İlk kez 1966 yılında, Roland Barthes'in öğrencisi olan Julia Kristeva'nın kaleme aldığı *Word, Dialogue and Novel* adlı makalesinde dile getirilen metinlerarasılık kavramı zamanla bir kuram niteliği kazanmıştır (Kristeva 1986: 35; Lesic-Tomas 2005: 1-20; Hitchcock 2013: 105). Rus Biçimciliği ve Yapısalcılık akımları ile birlikte metinlerin, özellikle edebi eserlerin incelenmesi ve eleştirisi de yeni bir yön kazandı. Yazarın ailesinden, çevresinden ya da kendi birikimlerinden ortaya çıkardığı eserin bu yönleri geri plana itilerek eserin bizzat kendisine ve başka eserlerle bağlantısına odaklanılmıştır (Aytaç 2009: 208).

1930'lu yıllardan itibaren Yeni Eleştiricilerle başlayan eserin içine dönük inceleme 1950'li ve 60'lı yıllardan itibaren Victor Shklovsky, Boris Tomashevsky ve Boris Eichenbaum gibi Rus biçimcilerle yeni bir boyut kazandı. Bunun yanı sıra Fransa'da ortaya çıkan Gerard Genette, Tzvetan Todorov ve Roland Barthes gibi yapısalcı ve post yapısalcılarla daha da ileri gitti. Bu akımın öncülerinin ana fikri, bir eseri yazarının hayatı, çevresi ya da içinde bulunduğu toplumun ve dönemin şartlarına göre değil, eserin içeriğine, biçimsel ve yapısal unsurlarına göre değerlendirmekti (Lemon-Reis 2012; Moran 2013: 159).

Bu bağlamda, kuramının temelini atarken Mihail Bahtin'in *diyaloji kuramı*ndan (Allen 2000: 22-23) yararlanan Kristeva, metinleri iki tür ilişki ekseninde değerlendirir. Bunlardan ilki okuyucu ile metin arasında olandır. Metinde geçen kelimeler okuyucu tarafından daha önce okunmuş ya da duyulmuştur ve yazar metnini bu kelimelerle inşa etmiştir. Bu türden bir etkileşime yatay eksen adını verir. Kristeva'nın dikey eksen adını verdiği ikinci ilişki türü ise bir metnin kendisinden önceki metinlerle olan girift ilişkisidir (D'Angelo 2010: 31-47). Herhangi bir metindeki metinlerarası ilişki düzeyleri alıntılar, uyarlamalar, parodiler, çeviriler, palimpsestler biçiminde olabileceği gibi daha önce kaleme alınmış olan biyografi, şiir, mektup, tiyatro oyunu, ansiklopedi maddesi, dini metin, hikâye ya da roman kesitinden alıntılar biçiminde de olabilir (Huyugüzel 2018: 314).

Özellikle postmodern edebiyatın dayandığı en temel kuramlardan biri olan metinlerarasılık, yazara, sahip olduğu kültürel mirası ve başka kaynaklardan edindiği bilgi birikimi, kaleme aldığı eserlerinde eklektik bir biçimde kullanma imkânı tanır (Çağlıyan Şakar 2020: 1181). Bir yazarın metnini inşa ederken başvurduğu en temel metinlerarasılık uygulaması ya doğrudan alıntılanmış ya da dönüştürülmüş metin eklemedir. Metinlerarasılık her ne kadar bir edebi eserin veya bir başka metnin içine ve biçimsel yönlerine ağırlık verse de yazarın siyasi, ekonomik, dini, kültürel, felsefi ya da edebi yönden donanımıyla doğrudan alakalı olup, onun donanım gücü metinler arasında ilişki kurabilme becerisini de etkiler. Bu beceri, yazara farklı metinleri içerik ve bağlam yönünden bir araya getirebilme olgunluğu sağlar. Edebi türler arasında en çok roman sanatında görülen metinlerarasılık, çoğu zaman daha önce kaleme alınmış başka metinlerden esinlenme ya da onlardan bir parça ekleme şeklinde gerçekleştirilir. Metin ekleme yönteminde yazarların başlıca amaçları şu şekilde ifade edilebilir:

"- *Modern zaman gerçeklerinin, duygu, düşünce ve hayallerinin tek bir türdeki edebî metinle ifadesinin yetersiz kaldığı, bunun için meramını ifade etmek adına gerekli görülen her türdeki metin parçalarından yararlanmak gerekir düşüncesi.*

- *Kurmaca metne gerçeklik katmak düşüncesi.*

- *Romanla, romanın içeriğiyle tarihsel bir bütünlük sağlamak için o tarihsel döneme ilişkin metinlere yer verme düşüncesi.*

- *Romana biçimsel anlamda değişik bir hava katmak düşüncesi.*

- *Romanın içeriğini, iletisini başka metinlerle pekiştirme düşüncesi*" (Çetin 2005: 214).

Yazarların eserlerinde metinlerarasılık kuramına yer verme biçimleri hem kendilerinin yaşamlarına, dünya görüşlerine, içinde yetiştikleri topluma ve edebi geleneklerine hem de eserlerini üzerine kurdukları konulara ve işledikleri temalara göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada da Cezayir'in önde gelen roman yazarlarından et-Tâhir Vattâr'ın *ez-Zilzâl* romanında metinlerarasılık kuramının kullanılma biçimi ve düzeyi irdelenmektedir. Vattâr, Cezayir Hükümeti'nin tarım devrimini ilan etmeye hazırlandığı süreçte bir feodal olarak karakterize ettiği eş-Şeyh Abdulmecîd Bûlervâh'ın arazilerini kaybetmemek için ardına gizlendiği dindarlık maskesine işaret eder. Bunu yaparken, tezini ve temasını güçlendirmek, toplumda yaşanan sıkıntıların kaynağını göstermek için olay örgüsünün arasına romanın ana kahramanı Bûlervâh'ın dilinden dökülen Kur'ân ayetlerini bir metinlerarasılık unsuru olarak kullanır.

6. ez-Zilzâl Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur'ân Ayetleri

et-Tâhir Vattâr, *ez-Zilzâl* romanının kahramanı Abdulmecid Bûlervâh'ın ağzından duruma ve şartlara uygun bir şekilde yer verdiği Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle anlatısında ortaya koymaya çalıştığı iletiyi daha etkili kılmak istemiştir. Bu bağlamda, Vattâr'ın bir dinî metin olarak Kur'ân-ı Kerim ayetlerini ne ölçüde ve ne şekilde metinlerarası kuramın bir unsuru olarak kullandığı ele alınmaktadır.

Vattâr, bir feodalin psikolojik çöküşünü ortaya koymaya çalıştığı romanına uygun olarak *ez-Zizâl* (Deprem) başlığını seçtiği gibi içeriğini de temasıyla ve başlığıyla uyumlu bir şekilde geliştirmiştir. Bununla yetinmeyen Vattâr, dindar bir feodal olarak karakterize ettiği kahramanının bu yönünü vurgulamak ve eserinin içeriğini daha güçlü kılmak için temasına ve mesajına uygun düşen Kur'an-ı Kerim ayetlerini bağlamına göre eserine dâhil etmiştir. Yazar bunu gerçekleştirirken pek çok roman yazarının başvurduğu gibi metinlerarasılık kuramının metin ekleme ve metin dönüştürme yöntemlerinden yararlanmıştır. Vattâr, seçtiği metinlerarasılık malzemesinin doğası gereği, alıntıladığı ayetleri metin ekleme yöntemini kullanarak eserine katmıştır. Dolayısıyla alıntıladığı ayetleri ya da ayet kesitlerini *ez-Zilzâl* (Deprem)'in içeriğine uygun düşen Nâs, Hac, Me'âric, Bakara, Fîl, İbrâhîm ve Nûh gibi deprem temalı surelerden seçmiştir.

Vattâr, post-modern edebiyat kuramlarından olan metinlerarasılık ile klasik dönemlerden itibaren, özellikle Arap-İslam geleneğinde bir edebi sanat olarak kullanılagelen iktibas sanatını birbirinin tamamlayıcısı olarak romanında kullanmıştır. Zira "*ifadeye canlılık*

ve sıcaklık kazandırdığı, sözü pekiştirip güzelleştirdiği için Kur'an veya hadisten yapılan iktibaslar edebi bir sanat kabul" (Durmuş 2000: 52-54) edilmektedir.

Başlarda ayet ve hadislerle yapılan iktibaslar zamanla alanını genişletse de dini metinler yazarlar için her zaman bir başvuru kaynağı olmuştur. Edebiyat ve belâgat kaynaklarında iktibas, yapılma amacına ve türüne göre tasnif edilmektedir. Bu bağlamda, iktibas, *müstahsen* (beğenilen) ve *müstehcen* (çirkin, kınanmış) olmak üzere ikiye ayrılır. Sözü daha iyi ifade etmek ve müspet amaçlar için yapılan, Kur'an hükümlerine aykırı düşmeyen müstahsen iktibas derecelerine göre *ahsen* (daha iyi) ve *hasen* (iyi) olmak üzere iki kategoride değerlendirilir. Birincisiyle olumlu anlamda güçlü etki bırakmak ve nasihat etmek amaçlanırken, ikincisiyle yalnızca iyi ve güzel etki bırakmak amaçlanır. Dolayısıyla Kur'an'dan iktibaslarda daha çok tercih edilen yöntemdir. Müstehcen iktibas ise, edebe ve İslam hükümlerine aykırı, özellikle şiir gibi edebi sanatlarla hicivde bulunurken zaman zaman ayetlerin orijinalini dahi bozarak yapılan bir alıntılama türüdür (Uzun 2000: 52-54).

Kur'an ayetlerinden yapılan iktibaslar, daha çok şiirle sınırlı iken modern edebi sanatlarla birlikte her geçen gün kimlik değiştirerek metinlerarasılıkta karşılık bulmuştur. et-Tâhir Vattâr da yirminci yüzyılın ortalarında gün yüzüne çıkan bu post-modern kuramı henüz sıcağı sıcağına *ez-Zilzâl* romanında kullanır. Romanın içeriğine göre ayetler, kimi zaman nâkıs kimi zaman da tam iktibas yaparak alıntılanır (Uzun 2000: 52-54). Ayet alıntılarında görülen en dikkat çekici yön ise romanın kahramanı Bûlervâh'ın dile getirdiği bütün ayetlerde kendi amaçları doğrultusunda sakındırıcı, tehdit edici ya da korkutarak bir şeyleri kabul ettirmek ve göz önüne sermek isteyen, dini unsurları başkalarına karşı bir sopa gibi kullanan kimlikte betimlenmesidir.

Vattâr'ın eserinde mekân olarak Kusantîne şehrini seçmesinin sebebi hem kendisinin yetiştiği ve yakından bildiği bir yer olması hem de bağımsızlıktan önce ve sonra en fazla değişim geçiren yerlerden biri olmasıdır. Zira Kusantîne, bir zamanlar Cezayir'de kültürün ve dini eğitimin merkezi konumundayken aradan geçen yıllar, şehir halkını sefalete ve yoksulluğa düşürmüştür. Yazarın ışık tuttuğu zaman dilimi bugünün meselesinden ziyade 1956 ile 1970 yılları arasında geçen sürenin bir muhasebesidir. Çünkü 1971 yılında ilan edilen tarım devrimi yasasından kısa süre sonra, 1974 yılında eserini yayımlamıştır. Bu yönüyle bağımsızlık savaşının şehirde bıraktığı izler, yazarın benimsediği sosyalist ideolojinin ışığında, toplumsal durumu derinlemesine inceleyerek okura sunulmak istenir (Masâyıf 1983: 55).

Yazar, *ez-Zilzâl*'in ana teması olan tarım devrimi ile birlikte gelen feodal düzenin çöküşünü hikâye etmeye başlamadan önce romanının olumsuz kahramanı Bûlervâh'ı karakterize ederek eserinin altyapısını hazırlar. Bu bağlamda, ana kahramanın özelliklerine eserinin toplumcu gerçekçi içeriği için karşıt düşecek gerekli sıfatları yükler. Fransızlar döneminde geniş toprak sahibi olan, burjuva sınıftan bir babanın oğlu olarak betimler. Babasının sahip olduğu bu zenginlik zamanla kendisine geçmiştir. Yazarın kahramanına yüklediği diğer özellik ise dindar kimliğidir. Kahramanın burjuva sınıfa dâhil olan feodal karakteri, alt yapı ile üst yapı ayrımını ortaya koyarken Marksist ideolojinin ana odağı olan ekonomik ve politik eleştirinin malzemesini de hazırlar. Bu fikrî inşayı, eserin içyapısında ortaya koyacak gerekli söylem araçlarını ise Kur'an'dan alıntıladığı ayetlerle temin eder.

Vattâr, kahramana yüklediği dindar kimliğe ayetlerle canlılık kazandırırken, eserin başından sonuna kadar da farklı ayetleri leitmotif olarak Bûlervâh'ın dilinden aktarır. Yazar bu karakter çiziminde başarılıdır.

Romanda görülen ilk metinlerarasılık örneği romanın ana kahramanı Bûlervâh'ın Kusantîne şehrine ulaştığı zaman iki rekât *tahiyyetu'l-mescid* (mescidi selamlama) namazı kılmak için girdiği mescitte Cezayir'in dini önderlerinden Abdulhamid bin Badis'in fotoğrafını görünce gerçekleşir. Vattar, henüz romanın başlarında Bûlervâh'ın bir yandan namaz kılarken bir yandan da fotoğraftaki Abdulhamid bin Badîs'i düşünme anını, "*İbn Badîs'i düşünmekten kendisini alabildiğinde et-Tahiyyât duasını okuyordu*" (Vattâr 2013: 12) cümlesi ile dile getirir. Burada Bûlervâh'ın, değişen düzende topraklarını kurtarma kaygısının zihninde ağır bastığı ve kıldığı namazı ikinci plana attığı vurgusu yapılırken aynı zamanda kahraman için okuyucunun nazarındaki ilk olumsuz izlenimi oluşturur. Yazar, Bulervâh'ın namazındaki bu samimiyetsizliği Nas suresinin 4. ayetini kahramanın ağzından hatalı bir şekilde ifade ettirerek pekiştirir. Zira buradaki kullanım yazar tarafından surenin aslının bilinmediğinden değil, bilinçli bir tercihin sonucudur:

Tablo-1: Nas suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği [8]

"مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ" (Nas 114/4). "*Sinsi şeytanın şerrinden…*" (Nas 114/4).
"لعنه الله، الشيطان الرجيم.. لعنه الله الوسواس الخناس". (Nas 114/4; Vattâr 2013: 13) *"Allah lanet etsin kovulmuş şeytana… Allah lanet etsin* sinsi şeytana" (Nas 114/4; Vattâr 2013: 13).

Vattâr'ın metinlerarasılık bağlamında yer verdiği bir diğer dini metin Hac suresinin ayetleri olmuştur. Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı, kıyamet gününün azabından sakınmayı telkin eden bu surenin ayetlerine romanın farklı yerlerinde yer vermektedir. Yazar, romanda, yıkılışı temsil eden deprem teması ile kıyamet gününü ifade eden Hac suresinin 1., 2. ve 22. ayetlerini örtüştürmektedir. Özellikle sıkça başvurduğu 1. ve 2. ayetleri kimi yerde bütünüyle kimi yerde de başından veya sonundan eksiltili olarak roman metnine katmıştır.

İlk olarak romanın kahramanı Bûlervâh'ın gözlemleri sonucu şehrin kalabalığı ve kötü havası dile getirilir. Bu sebeple şehrin sonunun geleceği gün kıyamete benzetilerek Hac suresinin 2. ayetinin giriş kısmı eksiltilmiş olarak ifade edilir. Yazar, roman boyunca Bûlervâh'ı şehirde dolaştırır. Bu dolaştırmanın amacı, ona şehirden manzaraları göstererek zihninde oluşan mekân ve yaşam fotoğrafının onda deprem ya da felaket temalı ayetleri serdedecek çağırışımı oluşturmasıdır. Bu sebeple kahramanın dile getirdiği ayetler her zaman farklı bir mekân veya insan betimlemesinin ardından gelir. Daha şehre ilk girdiği anda yarım milyona yakın insan manzarası ve şehrin duvarlarının bitkin görüntüsü onda kıyamet hissini

[8] Metinlerarası ilişki düzeyini göstermek için tabloların içerisinde yer verilen ayetler ile roman kesitleri arasındaki farklılıklar (ayetlerde olup roman metninde olmayan ya da dönüştürülen) italik olarak belirtilmektedir. Her bir ayet ve roman kesitinin asıl metni ve meâli (çevirisi) birlikte verilmektedir. İkiye bölünmüş tabloların üst bölümünde ayetlerin Kur'ân-ı Kerim'deki kesiti, alt bölümünde ise *ez-Zilzâl* romanında geçtiği hali yer almaktadır.

uyandırır. Bu noktada, yazar, yavaş yavaş Bûlervâh'ın psikolojik durumunu da göz önüne sermek ister. Zira insanlar ve şehir alelade yaşamına devam ederken kendisinin tedirginliği, gerçeği olduğundan daha kötü algılamasına sebep olmaktadır. Öyle ki ayette geçen "*insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin*" (Hac 22/2) ifadesi aslında şehirdeki insanları değil, Bûlervâh'ın kendisini kaybetme durumunu yansıtmaktadır. Yazar, Bûlervâh için yaklaşan trajedinin temellerini atar:

Tablo-2: Hac suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (5/1)[9]

"*يَوْمَ تَرَوْنَهَا* تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ" (Hac 22/2).
"Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/2).
"...تذهل كل مرضعة عما أرضعت و تضع كل ذات حمل حملها، و ترى الناس سكارى و ما هم بسكارى و لكن عذاب الله شديد." (Hac 22/2; Vattâr 2013: 16).
"…her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/2; Vattâr 2013: 16).

Bûlervâh, şehrin önemli mekânlarından olan Balbây isimli lokantanın halini görünce yaşadığı hayal kırıklığını vurgulamak için aynı ayetin son kısmını çıkararak dile getirir. Zira lokanta önceleri ağalara, paşalara, önde gelenlere, büyük toprak ve sürü sahiplerine, şöhretli kişilere hizmet vermekteyken şimdi alt tabakadan insanların uğrak yeri olmuştur. Vattâr, Bûlervâh'ın karşılaştığı manzara, Vattâr için arzulanan durumdur. Çünkü amaçladığı gibi alt sınıf emekçi kesim, artık bir zamanlar burjuva sınıfının yemek yediği lokantaya girebilmektedir. Yazar, Marksist eleştirinin savunduğu "*eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları, sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfların çıkarlarına ters düşmemeli*" (Moran 2013: 88) ilkesine uygun davranır. Buna karşın ana kahramanın sığındığı ayetler, her seferinde hayal kırıklığı ve endişenin düzeyini bir kat daha göstermektedir. Aynı ayeti bir önceki okuduğundan daha kısa sürdürebilmekte ve yarısında kesmektedir:

Tablo-3: Hac suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (5/2)

"يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى *وَمَا هُم بِسُكَارَى وَلَكِنَّ* عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ." (Hac/22: 2)
"Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları *sarhoş olmadıkları halde* sarhoş gibi göreceksin; *çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!*" (Hac/22: 2).
يوم ترونها تذهل كل مرضعة عما أرضعت، وتضع كل ذات حمل حملها وترى الناس سكارى... (Hac 22/2; Vattâr 2013: 17)
"Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir ve insanları sarhoş gibi göreceksin..." (Hac 22/2; Vattâr 2013: 17).

[9] Aynı ayet, metinlerarasılık kuramının bir unsuru olarak romanda farklı düzeylerde veya yerlerde kullanılmışsa bu ayetler yer verilme sayısınca tablolarda sıralanmıştır: (4/1, 4/2; 5/1, 5/2 gibi).

Romanın olay örgüsü ilerledikçe Bûlervâh, ana tema olan depreme sözü getirir. Lokantanın sahibi Bâlbây ile aralarında geçen diyalog sonrası Hac suresinin 2. ayetini yineler.

"*- Bugün Büyük Cami'nin imamı deprem hakkında hutbe verdi. Aklında ne olduğunu anlamadım?*

- Evet, bu imam geç kaldı. Kusantîne'de deprem oldu ve bitti.

- Ne diyorsun?

- Kusantîne gerçekten bitti diyorum. Depremi gerçekleşti. Bâlbây, Belfâkkûn, Bin Celûl, Bin Çîkû ve Bin Kerâre gibi Kusantîne ehlinden kimse kalmadı. (Kusantîne'nin) depremi gerçekleşti. Depremi gerçekleşti ve Kusantîne yerini Bû Fenâre, Bû eş-Şa'îr, Bû el-Fûl, Bû Tamîn, bütün hayvanoğullarına ve bitkilere bıraktı.

Fakat bu seferki deprem çok büyük. Allah'ın (cc.) nitelediği gibi hem içte hem de dışta olanı kapsayacak" (Vattâr 2013: 22).

Vattâr, romanın kahramanı Bûlervâh'ın karşısında konumlandıkça eserinin içeriğindeki psikolojik çöküntünün boyutunu da artırır. Bu sayede, anlatıyı onun için hazırladığı sona doğru taşır. Aralarındaki diyaloğun ardından lokantacı Bâlbây'ın kendisine söylediği "*gerçek deprem hislerdir*" (Vattâr 2013: 22) cümlesiyle adeta Bûlervâh'ın yaşadığı her an deprem olacakmış hissini dile getirir. Yazar, kurguladığı bu diyalogla, kahramanın bilinçaltına yerleşmiş olan deprem vehmini bir kere daha gün yüzüne çıkarır:

Tablo-4: Hac suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (5/3)

"يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيْدٌ" (Hac 22/2; Vattâr 2013: 22, 42) *"Onu göreceğiniz gün*, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/2).
"...تذهل كل مرضعة عما أرضعت و تضع كل ذات حمل حملها، و ترى الناس سكارى و ما هم بسكارى." (Vattâr 2013: 22, 42) "…her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir ve insanları sarhoş gibi göreceksin" (Hac 22/2; Vattâr 2013: 22, 42).

Vattâr, eserinde metinlerarasılık kuramına işlerlik kazandırmaya Hac suresinin 1. ve 2. ayetleriyle devam etmektedir. Romanın kahramanı Bûlervâh şehirde dolaşırken Kusantîne şehrinin konumuna işaret ederek bir kaya üzerinde iç içe geçmiş satıcıların, tüccarların, komşuların, erkeklerin, kadınların, arabaların ve kokuların vb.nin betimlemesini yapar. Yazar, ana kahramanın gördüğü kaotik ortamı bir depremin tetikleyicisi olarak görür ve "*Çatılar yere bakıyor.. Bir kayanın üzerinde yarım milyon…"* (Vattâr 2013: 28) diyerek durumdan yakınır. Bu atmosfer, Bûlervâh'ın gerçekleşmesini beklediği deprem sonrasında ortaya çıkacak maşeri durumun manzarası gibi algılanır. Ayetin başından ve sonundan çıkarma yaparak romanının özüne işaret eden depremle ilişkili kesiti alıntılar. Vattâr, roman kahramanına sık sık Hac suresinin 1. ve 2. ayetlerini tekrarlatırken şehirde yaşanan sosyolojik ve ekonomik dönüşümü hazmedemeyişinin şaşkınlığını yaşatmak ister. Fakat yazarın, esere alıntı yaparken Kur'an'da, Allah'ın mutlak hüküm sahibi oluşuna ve hesap gününün

çetinliğine işaret edilen kısımların çıkarılması ayetin müstahsen boyutunun tahrifatına sebep olmuştur:

Tablo-5: Hac suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (5/4)

"يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ." (Hac 22/1-2) *"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının.* Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; *çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!*" (Hac 22/1-2).
"...إن زلزلة الساعة شيء عظيم، يوم ترونها تذهل كل مرضعة عما أرضعت ت تضع كل ذات حمل حملها و ترى الناس سكارى و ما هم بسكاري..." (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 28) "…kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin…" (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 28).

Bir feodal olan roman kahramanı Bûlervâh'ın gördüğü manzara karşısında ruhu ağırlaşır, başı dönmeye başlar. Fakat yazar eserinin bu kısmında metinlerarasılık kuramına başvururken metin dönüştürme yöntemini de kullanır. Öyle ki Hac suresinin hem 1. ayetinin hem de 2. ayetinin girişlerini eksiltili olarak eserine dâhil ederken aynı zamanda 2. ayetin "*Her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin*" (Hac 22/2) şeklindeki kesitini neredeyse tamamen değiştirir. Yazar, romanın ana kahramanının akrabalarını ararken çaresizliğinin ve tedirginliğinin boyutunu bir kat daha artırır. Bir âlim olmasına karşın onun Kur'an'dan kopukluğunu ve yalnızca ihtiyaç duyduğunda ayetlere başvurduğunu göstermek için ayetleri yarım yamalak ve orijinal halinden farklı ifadelerle dile getirtir:

Tablo-6: Hac suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (5/5)

"يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ" (Hac 22/1-2) *"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının.* Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır. *Onu göreceğiniz gün, her* emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, *her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir.* Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah'ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!" (Hac 22/1-2).
"إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ... تذهل المرضعة عما أرضعت *و تسقط الحوامل، و يسكر الناس بدون خمر."* (Vattâr 2013: 38) "Kıyamet sarsıntısı gerçekten büyük bir olaydır… her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak ve *gebe kadınlar çocuklarını düşürecekler, insanlar içkisiz sarhoş olacaklar*" (Hac 22/1-2; Vattâr 2013: 38).

Bu tavır, bir feodal olan roman kahramanını imaj olarak biraz daha aşağı çekerken yazarın da desteklediği tarım devriminin etkisini artırdığına işaret etmektedir. Zira romanın iç biçiminin düzenlenişinde yer verilen ayetler, Bûlervâh'ın zihinsel durumunu ve buna bağlı olarak deprem algısını gösteren parametrelerdir. Bu noktada Hac suresinin metinlerarasılık kuramı çerçevesinde kullanılmasında iki farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bûlervâh, ayetlerde geçen deprem imgesini fiziki bir gerçeklik olarak algılarken, romanın metninde işaret edilense onun psikolojik ve ruhsal bir deprem yaşamasıdır (Cox 2002: 167).

Vattâr'ın Hac suresinden sonra metinlerarasılık kuramı bağlamında en fazla alıntı yaptığı sure Me'âric olmuştur. eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh'ın lokanta sahibi Bâlbây'a lokantasının durumunu vurgulamak için "*Efendim? Bütün insanlar ilerlerken sen geride kalmışsın?*" (Vattâr 2013: 19) sorusuna karşılık Bâlbây, Allah'a teslimiyetini göstermek için Me'âric suresinin 40. ve 41. ayetlerini okur. Yazar'ın lokantacı Bâlbây'a Kur'an'dan ayet okutması romanın alt metninde vermek istediği iletiyi barındırır. Zira bu âna kadar burjuva sınıfın temsilcisi olan Bûlervâh'ın dilinden dökülen Kur'an ayetlerini artık halk sınıfından birinin de okumasıyla şehirde meydana gelen köklü değişime işaret edilir. Bu değişim, bağımsızlıktan sonra gücü elinde bulunduran seçkin bir kesimin tekelinde görülen İslam'ın tüm kesimlere ait olduğunu gösterme isteğidir. Öyle ki yazarın kendisi de bir zamanlar Abdulhamid bin Badîs Enstitüsü'ne devam etmiş ve bağımsızlık öncesi çoğu Kusantîneli gibi dini eğitimini burada almıştır. Vattâr, 40. ayetin girişindeki Allah'a yemin kısmını oluşturan ilk yarısını alımlama yaparken çıkarmış ve ayeti dini içerikten soyutlamıştır. Rus biçimcileri, özellikle Tomaşevski, alıntılanan metin parçasının bir bağlama oturtulabilmesi için anlamın ve yeni dâhil olduğu metnin ortamına uyumlu olması gerektiğini öne sürer (Lemon-Reis 2012: 78-79). Bu anlamda Vattâr'ın şehirdeki sosyolojik dönüşümü işaret etmek için Me'âric suresinden ayetleri alıntılaması ve içerikteki bağlama uyarlaması yerindedir:

Tablo-7: Me'âric suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (4/1)

"فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَۙ عَلَىٰٓ اَنْ نُبَدِّلَ خَيْراً مِنْهُمْۚ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ." (Me'âric 70/40-41).
"Doğuların ve Batıların rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41)
"...إنا لقادرون على أن نبدل خيرا منهم، و ما نحن بمسبوقين..." (Vattâr 2013: 19)
"…onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez…" (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 19).

Vattâr, burada yer verdiği ayetle post-modern bir yaklaşım örneği sergiler. Ayetin özünde inkar edenlere, kendi heva ve isteklerine göre hareket edenlere Allah'tan bir uyarı gönderilir. Ancak yazar bu cümleleri, Bûlervâh'ın bir zamanlar lokantayı seçkin ve üst sınıf insanların gelebildiği bir yer olarak tanımlaması sonucu bağımsızlıktan sonra onların yerine gelen emekçi kesimin temsilcisi Bâlbây'ı işaret etmek için kullanır. Bu sayede Vattâr, roman metninin ana örgüsünü doldurmak için ayeti kullanmış olur (Sazyek 2013: 230). Romanın devam eden cümlelerinde Bûlervâh, Bâlbây'ın başlattığı ayetlere cevap olarak surenin 42, 43, ve 44. ayetlerini huşu içerisinde tamamlar:

Tablo-8: Me'âric suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (4/2)

"فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَۙ. يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعاً كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَۙ، خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ." (Me'âric 70/42-44).
"Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşıncaya kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte başlarına geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür" (Me'âric 70/42-44).

"فذرهم يخوضوا و يلعبوا حتى يلاقوا يومهم الذي يوعدون. يوم يخرجون من الأجداث سراعا، كأنهم إلى نصب يوفضون، خاشعة أبصارهم، ترهقهم ذلة ذلك اليوم الذي كان يوعدون." ((Me'âric 70/42-44; Vattâr 2013: 19)

"Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşıncaya kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte başlarına geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür." (Me'âric 70/42-44; Vattâr 2013: 19)

Akrabalarını aramak için romanın ilerleyen sayfalarında şehri dolaşmaya devam eden Bûlervâh, hayıflanarak geçmişe özlemini dile getirir: "*Burada sevgi vardı. Avrupalı ve İsrailli genç kızların gözlerinden aşk, gönül ferahlığı ve neşe saçılırdı. Burada yasemin, altın düş ve çam sakızı kokuları kesilmezdi.*" (Vattâr 2013: 29) diyerek Me'âric suresinin 40 ve 41. ayetlerini başı eksiltili bir şekilde yineler. Ancak yazarın Bûlervâh'ı şehrin sokaklarında dolaştırarak emekçi kesimden insanlarla yüz yüze getirme isteği Bûlervâh için geçerli değildir. Zira o bir an evvel arazilerini kaydettirebileceği akrabalarını bulup şehirden ayrılmak istemektedir. Yazarın bu ayeti kullanmasının sebebi ise, ana kahraman Bûlervâh'a bağımsızlıktan sonra daha iyi bir yaşam için kırsaldan şehre göçen alt tabakadaki insanlara yönelik eleştiri yaptırmaktır. Öyle ki bir zamanlar şehirde yaşayan Yahudilerin ve Fransızların yerine gelen kesimin şehri terk etmesini, yerlerine özlemini duyduğu insanların gelmesini arzulamaktadır. Vattâr, kahramanın bu düşüncesiyle, ayetler okumasına karşın, gerçek bir dindarlıktan ziyade kendi seçkinci anlayışının bir tezahürü olarak ortaya koyar:

Tablo-9: Me'âric suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (4/3)

"*فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ ٱلْمَشَارِقِ وَٱلْمَغَارِبِ* إِنَّا لَقَادِرُونَۙ. عَلَىٰٓ اَنْ نُبَدِّلَ خَيْراً مِنْهُمْۚ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ." (Me'âric 70/40-41).
"Doğuların ve batıların rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41).
"إنا لقادرون على أن نبدل خيرا منهم، و ما نحن بمسبوقين." (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 29).
"…onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter, kimse bizim önümüze geçemez" (Me'âric 70/40-41; Vattâr 2013: 29).

Bûlervâh bir meydana gelip kavşakta bekleyen kamyon, taksi ve el arabası kuyruğunu; yaşlı erkeklerin, kadınların ve çocukların sağ sola koşuşturmasını görünce ortalığı mahşer gününe benzeterek bu duruma uygun düşen Me'âric suresinin 43. ayetini dile getirir. Vattâr, şehirdeki insanların hareketliliğini Kur'an'dan alıntıladığı ayetlerin ifade ettiği gerçek anlamından ziyade "*eski bir yapının yeni bir yapıya yeni bir işlevle katılması*" (Genette 2011; Sazyek: 2013: 225) yönüyle gerçekleştirir. Böylece metinlerarasılığın amacına uygun, yeni bir metinde yazarın bilinçli olarak tercih ettiği ve okuyucunun eserin içeriğini kavramasında yardımcı olan dış metin alıntısı gerçekleşir (Aytaç 2009: 210). Yazar, alıntıladığı kesiti pekala kendisi de bağımsız bir cümle olarak kurabilirdi fakat bir referans metninden alıntılayarak eserindeki içeriğin etki gücünü artırmak istemiştir:

Tablo-10: Me'âric suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği (4/4)

"*يَوْمَ* يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعاً كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَۙ." (Me'âric 70/43-44)
"O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar" (Me'âric 70/43-44).

"يخرجون من الاجداث سراعا كانهم إلى نصب يوفضون." (Me'âric 70/43-44; Vattâr 2013: 42)
"…onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar" (Me'âric 70/43-44; Vattâr 2013: 42).

Bûlervâh, şehirdeki turu sırasında *Sîdî Kammûş Cami*'nin bir göğüs hastalıkları doktoruna konut olarak tahsis edildiğini görünce "*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*." (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28) der. Caminin kapatılıp bir doktora ev olarak tahsis edilmesi, Bûlervâh'ın gözünde dinin ikinci plana atıldığı ve yok sayıldığı fikrinin oluşmasına sebep olur. Bu manzara onu, Allah'ın mutlak güç sahibi olduğunu hatırlatan Bakara suresinin 156. ayetinin son kısmını okumaya sevk eder:

Tablo-11: Bakara suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği

"*اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا* اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ" (Bakara 2/156).
"Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz" *derler*" (Bakara 2/156).
"*لا حول ولا قوة إلا بالله.* إنا لله و إنا إليه راجعون." (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28).
Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz (Bakara 2/156; Vattâr 2013: 28).

Bûlervâh, kendi bakış açısına göre, bir kaya üzerine kurulmuş olan Kusantîne şehrinde hâlâ salih, hayırlı ve masum kulların olmasına karşın alt tabakadan halk yığınlarının kirli bedenleri ve kötü eylemleri ile bu kayanın üzerine toplandıklarını ifade eder (Vattâr 2013: 38). Romanın kahramanında beliren düşünce, alt tabakayı oluşturan insanların günahkâr ve kötü eylemler yapan kimseler olmasıdır. Bu günahkâr toplumu adeta Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin fil ordusuna benzetir (Fayda 1996: 70-71). Zira bu kadar kalabalığın kaya üzerine kurulmuş olan Kusantîne şehrini kısa sürede yıkacağı vehmine kapılır. Bu sebeple onlara bir musibetin geleceği inancını ve beklentisini Fîl suresinin 3. ve 4. ayetleriyle dile getirir:

Tablo-12: Fîl suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği

"*وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ* طَيْراً اَبَابِيلَ. تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ." (Fîl 105/3-4).
"Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar *salmadı mı"* (Fîl 105/3-4).
"...طيراً أبابيل ترميهم بحجارة من سجيل..." (Fîl 105/3-4; Vattâr 2013: 38).
"…pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar…" (Fîl 105/3-4; Vattâr 2013: 38).

Vattâr, eserinde, bir taraftan ana kahramanı Bûlervâh'ın ağzından, Allah'ın dünya hayatında yasakladıklarına sabreden kullarına bunun karşılığını vereceğini (Vattâr 2013: 113) ifade ederken diğer taraftan da tıpkı Bûlervâh'ın lokantacı Bâlbây ile konuşması sırasında Me'âric suresinin 40. ve 41. ayetini kullandığı gibi bir benzer içeriğe sahip olan Allah'a teslimiyeti, O'nun her şeye gücünün yeteceğini ve inkârcıların cezalandırılacağını vurgulayan İbrâhîm suresinin 20. ayetine yer verir. :

Tablo-13: İbrâhîm suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği

"أَ لَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ. وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللهِ بِعَزِيزٍ." (İbrâhîm 14/19-20)
"Allah'ın gökleri ve yeri hikmetli olarak yarattığını görmüyor musun? O, dilerse sizi yok edip yerinize yeni varlıklar getirir. Allah'a göre bu zor bir şey değildir." (İbrâhîm 14/19-20).
"ما ذلك على الله بعزيز." (İbrâhîm 14/19-20; Vattâr 2013: 113)
"Allah'a göre bu zor bir şey değildir" (İbrâhîm 14/19-20; Vattâr 2013: 113).

Vattâr, roman boyunca yer verdiği her ayet kesitinde kahramanın zihninden geçenleri belirli bir bağlam çerçevesinde, anlatının içeriğindeki düzene göre sıralar. Böylece olay örgüsünü bir yönüyle de motif olarak kullandığı ayetler etrafında geliştirir. Bunun bir örneğini Nûh suresinde verir. Yazar burada mekânla içeriği birbirine bağlar. Şehri dolaşmaya devam eden Bûlervâh, *Sîdî Râşid Köprüsü*'ne yaklaşınca köprünün altındaki vadide akan kararmış suda çocukların yüzdüğünü, kadınların ise yün, elbise ve keçi derisi yıkadığını görünce zihninde deprem ve tufan imgesi canlanır. Özellikle tarım reformuyla birlikte büyük çukurların doldurulacağı ve vadi yatağına *Me'rib Barajı*'na[10] benzer bir baraj yapılarak her şeyi yutacağı düşüncesini aklından geçirir. Yazarın, kahramanın bilincinde yarattığı baraj ve tufan dikotomisi aynı zamanda Bûlervâh'ın kendisini dâhil ettiği salih kullarla inkârcılar olarak tanımladığı devrim yanlıları arasında bir anıştırma yapmasını sağlar. Bu düşüncesini de yeryüzünde sapıtmış ve günahkâr insanları helak eden Nuh tufanını konu edinen Nuh suresinin 26. ve 27. ayetleriyle destekler. Böylece Bûlervâh, okuduğu ayetler sayesinde İslamın kendi ayrıcalığını ve gücünü koruyacağını düşünürken, romanın yazarı, içeriği onun beklentisi dışında geliştirerek hem İslamın kendi kontrolünde olmadığını hem de tarım devriminin gerçekleşmesine yönelik ideolojik taraflılığını ortaya koyar (Cox 2002: 167):

Tablo-14: Nûh suresi ve *ez-Zilzâl*'de metinlerarasılık örneği

"وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّاراً. إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِراً كَفَّاراً." (Nûh 71/26-27)
"Nûh "Rabbim" *dedi,* "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler…" (Nûh 71/26-27).
"رب لا تذر على الأرض من الكافرين ديّارا. إنك ان تذرهم يضلوا عبادك ولا يلدوا الا فاجرا كفارا." (Nûh 71/26-27; Vattâr 2013: 150)
"…"Rabbim" "Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler…" (Nûh 71/26-27; Vattâr 2013: 150).

Romanda anlatma-gösterme ve tasvir teknikleri kullanılarak ana kahraman Bûlervâh'ın düşünceleri mekân betimlemelerinde hayat bulmuştur. Yazar, romanın kahramanına gerek olaylara gerekse mekânlara karşı olumsuz bakış açısı yükleyerek pek çok insana kabul edilebilir gelecek sıradan insan yaşantılarını dahi seçkinci bir yorumlama sorumluluğuna terk etmiştir. Böylece Vattâr, kendi sosyalist fikirlerini yüceltmek ve buna uygun olan tarım devrimini desteklemek için feodal kimliğe sahip olumsuz kahraman örneğini İslami görüşe sahip kesimin bir mensubu olarak karakterize eder. Bu tutum, yazarın dine karşı önyargılı olduğu izlenimini verirken, yazarı, feodal kahramanın olumsuz yönlerinin günahını da İslami görüşe sahip kesimin tamamına şümul etme kusuruna düşürmüştür.

[10] MÖ. 8. yüzyılda Yemen'de dikkat çekici mühendislikle inşa edilmiş bir barajdır.

Öte yandan Abdulmecid Bûlervâh'ın roman boyunca neredeyse yok denilecek kadar roman şahsı ile etkileşime girmesi, romanı gezi-gözleme dayalı tekdüze bir anlatı seviyesine düşürmüştür. Fakat bu durum biraz da yazar tarafından bilinçli bir şekilde kahramanı ayrıcalıklı üst sınıfın temsilcisi olarak halktan kopuk gösterme çabasının sonucudur. Her ne kadar eserde karşıtlığın ayarını kaçırsa bile toplumcu gerçekçi kimliğe sahip bir yazar olarak Vattâr'ın halka ve alt tabakaya yakın konumlanması, roman kahramanına cephe alması anlaşılabilmektedir. Zira toplumcu gerçekçilik, "*geniş emekçi sınıfına en uygun düşen yöntem*" (Moran 2013: 63) olarak kabul edilmekte ve bu kesimden yana taraf olmaktadır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın ortalarında kazanılan bağımsızlığın ardından Cezayir, hızlı bir dönüşüm ve gelişim sürecine girdi. Zira Fransız sömürgesi döneminde dilini, dinini ve kimliğini tamamen kaybetme tehlikesiyle yüz yüze kalan ülke, bu değerlerini geri kazanma yolunda ilk köklü adımları Huvârî Bûmedyen döneminde başta tarım ve kültür reformlarıyla atmaya çalıştı. Fakat bu reform faaliyetleri Fransızlar döneminden kalma ya da bağımsızlıktan edinme sonucu varlığını sürdüren geniş toprak sahibi feodal kimlikleri hem rahatsız etti hem de büyük bir endişeye sevk etti. Feodal kesimin topraklarını kaybetme korkusu, onları gerek devlet içindeki nüfuzlarıyla gerekse kendi gayretleriyle bu tehdide karşı direnç göstermeye itti.

Tarım reformunu takip eden süreç, onu tamamlayıcı nitelikte olan kültür reformunun önünü açtı. Bu bağlamda Cezayirlilerin dile ve kültüre yönelik girişimleri de eşzamanlı olarak gelişim gösterdi. Özellikle yeni yeni canlanan edebiyat, sınırlı imkânlar içerisindeki Cezayir'de yazarların kendilerini ifade alanı haline geldi. Yazarlar içinde bulundukları siyasi, sosyolojik ve ekonomik durumu romanlar aracılığıyla dile getirmeye çalıştılar. Bu bağlamda, ilk Cezayir Arap romanlarından olan *ez-Zilzâl*, söz konusu dönemin en sıcak konusu olan tarım reformu yasasının etkilerini hükümet-tarım reformu-toprak sahipleri denkleminde tema edinir. et-Tâhir Vattâr, bu denklemi, esas önceliği geniş topraklarını elinde tutmak olan bir feodal prototipi olarak çizdiği eş-Şeyh Abdulmecid Bûlervâh aracılığı ile ortaya koyar. Bûlervâh gerçek manada, tam anlamıyla bir dindar kimlik taşımamasına karşın kendi topraklarını korumanın ve amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak Kur'an ayetlerinin arkasına gizlenir. Zira Bûlervâh'ın bağımsızlık savaşı başladığında Tunus'a kaçması, evlilik yaptığı beş farklı eşine karşı kötü davranışı, arazilerini işleyen çiftçilerin haklarını gasp etmesi ve toplumun alt sınıfında gördüğü insanları tahkir etmesi onun söylemlerine rağmen gerçek bir dindar kimliğe sahip olmadığına işaret etmektedir. Bu noktada Vattâr, Cezayir'de, kişisel çıkarları için dini paravan yapan feodal kimliklerin ikiyüzlülüğünü ortaya sermek ister.

Bunu, İslam dininin en güçlü dayanaklarından biri olan Kur'an-ı Kerîm'den yaptığı ayet alıntılarıyla destekler. Böylece yazar, eserinde metinlerarasılık kuramına bir uygulama alanı açmıştır. Vattâr'ın bu tasarrufu, onun okuyucuya iletmek istediği mesajı daha etkili ve anlaşılır kılma amacından kaynaklanmaktadır. Zira bu amaç, yazarların eserlerinde metinlerarasılık kuramına başvurma gerekçelerinin başında gelen, önceden yazılmış daha güçlü bir metinden destek alarak kendisini ifade etme ve eserinin duygulanım düzeyini artırma çabasının sonucudur. Öyle ki yazarın *ez-Zilzâl* romanında metinlerarasılığa ayetlerle

işlerlik kazandırması söz konusu kuramın, bu araştırmanın amacı olan edebi esere ne kattığı sorusunun da cevabıdır. Çünkü Vattâr eserinde, benimsediği sosyalist ideolojiye taban tabana zıt olan din ile makyajlanmış feodal sistemin çöküşünü betimler. Bunu yaparken vermek istediği mesajı deprem temasıyla inşa eder ve prototip olarak çizdiği feodal Bûlervâh karakterinin psikolojik çöküşünü Kur'ân'dan seçtiği, temasına uygun ayetlerle pekiştirir. Vattâr, kullandığı deprem metaforunu Bûlervâh'ın temsilinde kendi komünist ideolojisinin karşıtı durumundaki feodal sistemin çöküşüyle örtüştürür. Aynı zamanda post-modern kuramın getirdiği farklı parçaların bir bütün içerisinde ahenkli birlikteliğini önceleyen anlayışını eserinde etkin bir şekilde uygular. Öyle ki alıntıladığı ayetler anlatının akışında çoğu zaman farklı bir metnin ürünü olduğunu hissettirmez. Bununla birlikte, bazı ayetleri roman metninde birden fazla yerde kullanırken her seferinde okuyucunun bakış açısına, kültürel ve toplumsal durumuna göre yorum farkı getirmesine imkân verir. Sonuç olarak, Vattâr, alıntıladığı Kur'an ayetlerini yapı ile içeriğin buluştuğu bir yazım aracı olarak eserinde başarıyla kullanmıştır.

Etik Beyan

"Et-Tâhir Vattâr'ın *Ez-Zilzâl* Romanında Metinlerarasılık Unsuru Olarak Kur'ân Ayetleri" adlı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; ULAKBİM TR Dizin 2020 ölçütlerine göre çalışmada etik kurul onayını gerektiren herhangi bir veri toplama ihtiyacı duyulmamıştır.

Kaynakça

Allen, Graham (2000). *Intertextuality*. London: Routledge.

Aoudjit, Abdelkader (2017). *Algerian Literature: A Reader's Guide and Anthology*. New York: Peter Lang.

Ataöv, Türkkaya (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Aytaç, Gürsel (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.

Childs, Peter-Fowler, Roger (2006). *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. New York: Routledge.

Cox, Debbie (2002). *Politics, Language, and Gender in the Algerian Arabic Novel*. New York: The Edwin Mellen Press.

Çağlıyan Şakar, Kübra (2020). "İvan Bunin'in 'Arsenyev'in Yaşamı' Adlı Romanında Klasik Rus Edebiyatı Yansımaları". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 1180-1186.

Çeliker, Fahri (1979). *Afrika Devletlerinde Önemli Gelişmeler (1945-1975)*. Ankara: Silahlı Kuvvetler Dergisi Eki.

Çetin, Nurullah (2005). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

D'Angelo, Frank J. (2010). "The Rhetoric of Intertextuality". *Taylor & Francis, Rhetoric Review*, (29) 1: 31-47. https://doi.org/10.1080/07350190903415172.

Durmuş, İsmail (2000). "İktibas". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 22: 52-54.

el-İbrâhîmî, Ahmed Tâlib (1997). *Âsâru'l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî*. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, el-Cuz'u's-Sânî (1940-1952), et-Tab'atu'l-Ûlâ.

Fayda, Mustafa (1996). "Fil Vak'ası". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 13: 70-71.

Genette, Gérard (2011). *Anlatının Söylemi*. Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Hitchcock, Louise A. (2013). *Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat*. Çeviren: Seda Pekşen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hizmetli, Sabri (1994). *Cezayir Bağımsızlık Mücadelesi Önderi Bin Badis*, Ankara: TDV Yayınları.

Horne, Alistair (2006). *A Savage War of Peace: Algeria 1954-1962*. New York: New York Review Books.

https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/. [15.04.2020].

https://quran.com/. [03.06.2020].

Huyugüzel, Ömer F. (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergah Yayınları

Hüseyin, Âsaf (1991). *İslâm Dünyasına Siyasî Bakışlar*. Çeviren: Murat Çiftkaya, İstanbul: İz Yayıncılık

Kristeva, Julia (1986). *The Kristeva Reader*. Toril Moi (Ed.), New York: Columbia University Press.

Lemon, Lee T.-Reis, Marion J. (2012). *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: Univesity of Nebraska Press.

Lesic-Thomas, Andrea (2005). "Behind Bakhtin: Russian Formalism and Kristeva's Intertextuality". *Paragraph*, (28) 3: 1-20.

Masâyıf, Muhammed (1983). *er-Rivâyetu'l-'Arabiyyetu'l-Cezâi'riyyetu'l-Hadîse beyne'l-Vâkı'ıyye ve'l-İltizâm*. el-Cezâi'r: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kitâb.

Maskan, Ali (2014). *Korsanlıktan Siyasal İslâm'a Cezayir'de Siyasal ve Toplumsal Değişim*. Ankara: Hitabevi Yay.

Moran, Berna (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Naylor, Phillip C. (2015). *Historical Dictionary of Algeria*. London: Rowman & Littlefield.

Sazyek, Hakan (2013). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.

Stora, Benjamin (2001). *Algeria, 1830-2000: A Short History*. trans. Jane Marie Todd, Ithaca: Cornell University Press.

Şeref, Abdulazîz (1991). *el-Mukâveme fi'l-Edebi'l-Cezâi'riyyi'l-Mu'âsır*. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Todorov, Tzvetan (2016). *Yazın Kuramı - Rus Biçimcilerinin Metinleri*. Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uzun, Mustafa (2000). "İktibas". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. C. 22: 52-54.

Vattâr, et-Tâhir (2013). *ez-Zilzâl*. el-Cezâi'r: Mûfem li'n-Neşr.